

Toelichting Begrippenlijst & Taalverzorging

Het domein Begrippenlijst en Taalverzorging bestaat uit 2 delen:

- De **begrippenlijst** omvat begrippen en concepten die leerlingen moeten kennen en kunnen hanteren om over taal en taalverschijnselen te kunnen denken en spreken.
- Bij **taalverzorging** gaat het om kennis die in dienst staat van een verzorgde schriftelijke taalproductie, en in het referentiekader wordt dat beperkt tot regels voor spelling, interpunctie en het gebruik van hoofdletters.

Overzicht Leerstoflijnen begrippenlijst:

Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
LEESTEKENS			
	punt komma vraagteken uitroepteken aanhalingstekens hoofdletter kleine letter letter haakjes	leesteken dubbele punt	trema (1S) accent (1S) puntkomma apostrof koppelteken afbreekstreepje spatie
WOORDSOORTEN			
	zelfstandig naamwoord werkwoord lidwoord	voegwoord voorzetsel telwoord bijvoeglijk naamwoord	bijvoeglijk naamwoord (stoffelijk, afgeleid van deelwoord) voornaamwoord
GRAMMATICALE KENNIS			
	zin	onderwerp persoonsvorm hoofdzin bijzin zinsdeel vragende vorm	lijdend voorwerp (ww) gezegde lijdende vorm bedrijvende vorm

Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
TEKSTKENNIS			
voor/ achter boven/ onder/ beneden links/ rechts begin/ midden/ eind prentenboek voorlezen omslag/ kaft/ voor- en achterkant boek bladeren plaat(je) verhaal(tje) probleem/ oplossing grapje rijm(en)/ versje/ rijmpje/ gedicht lied(je) vertellen luisteren lezen/ schrijven	idem als groep 1-2	standpunt argument feit mening tekst signaalwoord inhoudsopgave inleiding/ kern/ slot boodschap situatie bedoeling spreker/ luisteraar lezer/ schrijver tekstsoort gespreksvormen (1S): • <i>discussie</i> • <i>interview</i> • <i>vraaggesprek</i> • <i>voordracht</i> • <i>presentatie</i>	tekstsoort/genre (1S): • fictie: <i>verhaal, poëzie</i> • zakelijk: <i>informatief, instructief, betogend</i> gespreksvormen (1S): • <i>debat</i> • <i>monoloog</i> • <i>dialog</i> metatalige vorm: woord, zin of tekstfragment dat informatie geeft over de rest van de tekst (zoals een prospectief en retrospectief tekst-element in inleiding, samenvattende zin aan slot) (1S) hoofddedachte tekst (1S) tekstthema (1S) paragraaf zender/ ontvanger illustratie
STILISTIEK EN SEMANTIEK			
		betekenis letterlijk/ figuurlijk uitdrukking/ spreekwoord/ gezegde definitie spreektaal/ schrijftaal tegenstelling picto(gram)/ logo(gram)	afkorting symbool synoniem context moedertaal/ tweede taal/ vreemde taal/ standaardtaal/ dialect meertalig formeel en informeel taalgebruik leenwoord homoniem 1S homofoon 1S vaktaal/ jargon 1S begrippen stilistische adequaatheid (publiek-gericht) 1S presentatiekenmerken (van mondelinge en schriftelijke tekst)

Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
MORFOLOGIE			
woord	lettergreep enkelvoud meervoud verkleinwoord	hele werkwoord (ww)/ infinitief stam van het werkwoord (ik-vorm) woordvorm/ woorddeel samenstelling voor-/ achtervoegsel woordsoort tegenwoordige tijd (tt) verleden tijd (vt) klankvast (zwak) ww klankveranderend (sterk) ww persoon (1e, 2e, 3e)	trappen van vergelijking (stellende, vergrotende, overtreffende trap) voltooide tijd onvoltooide tijd voltooid deelwoord bijvoeglijk gebruik van onvoltooid en voltooid deelwoord
OPMAAK			
	regel bladzijde hoofdstuk titel	lettertype alinea kopje opmaak lay-out cursief vet gedrukt	
KLANKEN			
	klank (korte klank, lange klank, tweetekensklank, meertekensklank) klankgroep klinker/ medeklinker uitspraak		articulatie klemtoon intonatie spreekpauze

Het domein begrippenlijst en taalverzorging heeft dus 2 verschillende onderdelen.

Begrippenlijst

Het 1e onderdeel begrippenlijst had in de rapporten van de commissie Meijerink die tot het referentiekader hebben geleid nog de naam **Taalbeschouwing**. Taalbeschouwing kan worden bekeken vanuit 2 perspectieven: vanuit een **instrumenteel perspectief** en vanuit een **cultureel perspectief**.

- Vanuit het 1e perspectief is taalbeschouwing een middel om tot betere taalbeheersing te komen; taalbeschouwing staat in dienst van de beheersing van spreken, luisteren, schrijven en lezen.
- Vanuit het 2e perspectief is taalbeschouwing een doel: taalbeschouwing maakt deel uit van de algemene ontwikkeling die leerlingen op school opdoen. Taal is een onderdeel van de cultuur en het is belangrijk dat leerlingen van de cultuur deelgenoot worden; onderwijs heeft daar een taak in.

Hoogeveen en Bonset (1998) maken nog een ander onderscheid: je kunt taal beschouwen vanuit een **formeel**, een **semantisch** en een **pragmatisch perspectief**:

- Vanuit het *formele perspectief* kijk je naar de bouw van taal in woorden, zinnen, teksten.
- Vanuit het *semantische perspectief* beschouw je de betekenis van woorden, zinnen, teksten.
- Vanuit het *pragmatische perspectief* beschouw je de functie van woorden, zinnen en teksten in taalgebruikssituaties.

In het referentiekader komt de term taalbeschouwing niet meer voor, er staat dus nu ‘begrippenlijst’.

Het referentiekader geeft de volgende omschrijving: *“In de begrippenlijst staan begrippen en concepten die leerlingen en docenten nodig hebben om over taalvaardigheid van gedachten te wisselen”*

In een nadere beschouwing (2009) wordt de volgende omschrijving gegeven: *“Om te spreken over taal en taalverschijnselen is een beperkt aantal begrippen noodzakelijk. De meeste daarvan zijn aan het eind van de basisschool wel aan de orde geweest (1F). Kennis van deze begrippen bevordert het gesprek binnen en buiten het taalonderwijs over taal en taalverschijnselen [...]”*.

Daarmee heeft de begrippenlijst in het referentiekader dus uitsluitend een **instrumentele functie**.

Taalverzorging

Het 2e onderdeel van dit domein is **Taalverzorging**. In het deelrapport Over de drempels met taal (2008b) wordt er de volgende omschrijving van gegeven: *“Onder taalverzorging verstaan we de activiteiten die ondernomen moeten worden om correct te schrijven. Hieronder wordt ten minste verstaan het correct spellen van woorden en het gebruiken van de juiste leestekens. In principe zou onder taalverzorging ook begrepen kunnen worden het maken van een goede vormgeving (alineëring en lay-out). Maar dit deel is opgenomen bij het domein schrijfvaardigheid, omdat het in de praktijk van het onderwijs deel uitmaakt van de schrijfdidactiek”*.

Taalverzorging heeft dus betrekking op spelling, interpunctie en het gebruik van hoofdletters.

Begrippenlijst

TAALONTWIKKELING

Kinderen hoef je niet te leren dat ze iets kunnen zeggen over taal en taalgebruik. Dat doen ze vanzelf. Taalonderwijs op school zou moeten aansluiten op zowel het taalgebruik van kinderen als op hun natuurlijke neiging om te reflecteren op taal en taalgebruik. Hieronder gaan we in op het taalontwikkelingsproces dat kinderen doormaken. Hoewel de taalontwikkeling een doorlopend proces is, dat met het bereiken van de volwassenheid niet stopt, voltrekt het taalverwervingsproces om te komen tot taal als volwaardig communicatiemiddel zich bij kinderen grotendeels tussen de leeftijd van 0 en 5 jaar. Naarmate de taal die het kind gebruikt complexer is, ontwikkelt zich ook het vermogen om over de taal te communiceren. Kinderen tussen de 3 en 5 jaar zijn vaak al in staat om grapjes met en over taal te maken. Kennis van talige begrippen is onderdeel van het taalleren: in de woordenschat die het kind opbouwt, komen ook deze begrippen voor. Tegelijkertijd helpen de talige begrippen kinderen om mondelinge taal en teksten beter te leren begrijpen.

MONDELINGE TAAL

Taalleren is een natuurlijk proces. Kinderen verwerven hun moedertaal zonder expliciete sturing of onderwijs; zij leren taal door interactie met mensen in hun omgeving. Al vanaf de geboorte communiceren baby's met hun omgeving, in het begin o.a. door huilen en oogcontact. Vanaf ongeveer 7, 8 maanden gaan ze klankstructuren en klankcontrasten van hun moedertaal herkennen. De receptieve (ofwel passieve) taalontwikkeling komt op gang. Voordat kinderen zelf woorden kunnen produceren, begrijpen ze allerlei woorden en uitingen. Ze gaan steeds meer betekenisvol reageren op gesproken taal. Rond de 10 maanden reageert een baby op de vraag 'waar is de bal?' met het aanwijzen van de bal of zoekend rondkijken.

Woordenschat

Rond hun 1e jaar produceren kinderen de eerste woordjes; de taalproductie (ofwel actieve taalontwikkeling) komt op gang. Er treden grote verschillen op: kinderen zeggen hun eerste woordjes gemiddeld tussen 8 en 18 maanden. Als kinderen binnen deze marge vroeg of juist laat zijn met de eerste woordjes, voorspelt dat nog niet of ze later betere of slechtere sprekers zullen worden. Het aantal woorden dat kinderen kennen, neemt de eerste jaren explosief toe. Ook vindt verbreding en verdieping van de woordenschat plaats. Er worden semantische netwerken van woorden gevormd. Er ontstaan allerlei relaties op het gebied van **betekenis**, bijvoorbeeld *bad* - *zeep*, en op het gebied van **vorm**, bijvoorbeeld *Finn* - *spin*. Daarnaast ontdekken kinderen **functionele relaties**: *zeep* - *wassen*, en woorden die tot **dezelfde categorie** behoren: *dieren*: *poes* - *hond*. Doordat het aantal verbindingen tussen woorden groeit, begrijpen kinderen steeds beter wat een woord betekent. Ze leren ook nieuwe woorden m.b.v. bekende woorden: een prinses is het kind van de koning en koningin, ze woont in een kasteel, en heeft een heel mooie jurk en een kroon. Om het woord 'prinses' te leren moet het kind een aantal van de andere woorden (*koning*, *koningin*, *kasteel*, *jurk*, *kroon*) al kennen. Kinderen met een achterstand op woordenschatgebied zullen moeite hebben om op deze manier nieuwe woorden te leren, waardoor de achterstand in de loop der jaren zal vergroten. Tijdens de basisschoolperiode breidt de woordenschat zich uit met woorden die in het onderwijs aan bod komen. Daarnaast leren kinderen nieuwe woorden op basis van hun eigen interesses. Het verbreden en verdiepen van de woordenschat gaat hand in hand.

met de ontwikkeling van kennis van de wereld. Door het lezen van boeken leren kinderen veel nieuwe woorden, uitdrukkingen en zegswijzen. Ze leren **functiewoorden** zoals *tamelijk, nogal, soms, voorlopig, eventueel* en vanaf ongeveer 7, 8 jaar begrijpen kinderen de mogelijk **psychologische betekenis** van woorden als *zoet, scherp, helder*. Op deze leeftijd leren ze omgaan met beeldspraak en metaforen. Voltooid is de woordenschat nooit; ook volwassenen leren nog regelmatig nieuwe woorden bij.

Syntaxis

De eerste tweewoordzinnen ontstaan bij kinderen gemiddeld tussen 15 en 18 maanden. Ook hier is er een grote variatie in de leeftijd waarop kinderen dergelijke zinnestelsels voor het eerst uitspreken. De woordvolgorde in deze zinnestelsels is de volgorde die het meest voorkomt in het taalaanbod dat het kind krijgt. Een 2-jarig Nederlands kind gebruikt systematisch taaluitingen als *Keira doen* en *koekje eten*, en niet de uitingen *doen Keira* of *eten koekje*. Het kind heeft zich op deze leeftijd al een beeld gevormd van de woordvolgorde van het Nederlands. Zo gauw het kind doorheeft dat het woorden kan samenvoegen, zal het ook langere zinnestelsels gaan produceren. Het gaat variëren in het soort zinnen, en gebruikt nu ook vraagzinnen (*doet poes nou?*) en negatieve zinnen (*niet bal pakken*). In dit soort zinnen ontbreken vaak nog essentiële zinsdelen zoals het onderwerp of het werkwoord (mama (s)toel). Ook morfologische kenmerken zijn grotendeels afwezig, al is het gebruik van vervoegingen of verbuigingen in deze fase nog niet noodzakelijk omdat de communicatie overwegend betrekking heeft op het hier-en-nu.

Vanaf de leeftijd van ongeveer **2 jaar en 6 maanden** is de ontwikkeling van de **grammatica** steeds duidelijker te zien. Het kind gaat langere en meer samengestelde zinnen gebruiken, zoals zinnen met voegwoorden (*en, of, maar, want, omdat*). Ook komen er verschillende **zinstypen** voor: *mededelende, wensende, gebiedende, beschrijvende, ontkennende zinnen en vraagzinnen*. Naast **inhoudswoorden** gebruikt het kind nu ook **lidwoorden, voorzetsels, naamwoorden, telwoorden**. In de woorden die al eerder werden gebruikt (zelfstandige naamwoorden, werkwoorden) is er meer differentiatie: het kind verbuigt en vervoegt deze woorden. Voor werkwoorden leren kinderen regels voor congruentie (*ik werk, wij werken*) en het gebruik van tijd (*hij werkt, hij werkte*). Opvallend is dat er veel **overregularisaties** voorkomen: *vark (varken) naar analogie van boek - boeken, schipje, ik eette een koek, wat heeft hij gebrengt?* Deze overregularisaties wijzen op een vermogen om regels te vormen. Het kind gebruikt wellicht eerst de correcte vorm, in dit geval de uitzondering op een regel, en maakt daarvan, nadat hij de regels heeft verworven, een 'logische' verbogen of vervoegde vorm (*schipje, gebrengt*). In een later stadium leert het kind dat er uitzonderingen op de regel zijn.

Metalinguïstisch bewustzijn

Door een toenemend metalinguïstisch bewustzijn zijn kinderen steeds meer in staat afstand te nemen van hun eigen taalgebruik wat betreft de structuur en de functies van de taal. Ze corrigeren hun eigen taalgebruik en dat van anderen. Er ontstaat meer oog voor doel en publiek en kinderen leren omgaan met verschillende taalgebruikssituaties. Het onderwijs sluit aan bij dit vermogen om te reflecteren. Aan bod komt bijvoorbeeld het spreken in formele situaties zoals presentaties, debatten en discussies. Kennis van talige begrippen is functioneel en ondersteunend bij het inzicht in verschillende situaties en gespreksvormen. De publicatie [Leerstoflijnen mondelinge taalvaardigheid beschreven](#) gaat in op taken en kenmerken van de taakuitvoering in het onderwijs van mondelinge taal.

Ontluikende geletterdheid

Kinderen leren in hun moedertaal (vrijwel) correct spreken. Dit gebeurt zonder expliciete instructie, het is een natuurlijk proces. Om te leren lezen en schrijven is voor de meeste leerlingen expliciete instructie nodig in groep 3. Voordat de leerlingen deze fase ingaan, is er een fase van ontluikende geletterdheid en een eerste stadium van beginnende geletterdheid voorafgegaan.

In de periode van ontluikende geletterdheid ontdekken kinderen dat geschreven taal een functie heeft: ze zien een ouder de krant lezen of een boodschappenbriefje maken, ze herkennen bijvoorbeeld het logo van hun lievelingsspeelgoed, en zien geschreven taal bij reclames of tv-programma's, op straatnaamborden of wegwijzers en in winkels. Thuis is er (meestal) een computer; het kind ziet zijn ouders of broer of zusje op de computer werken of iets opzoeken. Veel kinderen mogen op deze leeftijd ook zelf al op de computer: er zijn talloze spelletjes beschikbaar voor peuters en kleuters, en ze kunnen digitale prentenboeken (zelf) 'lezen'.

Jonge kinderen die in aanraking komen met boeken of andere geschreven taal, pikken vaak de eerste **begrippen** op die met geletterdheid te maken hebben. Dit kunnen begrippen zijn als *voorlezen, begin, eind, voor, achter, voorkant of achterkant van een boek*. De kinderen leren de begrippen tijdens het voorlezen: *'Aan het begin van het verhaal maakt Sappie Peer een vrolijke wandeling. Maar dan is hij ineens zijn oren kwijt. Kijk maar naar het plaatje. Hoe zal dat aflopen?'*. Naarmate er meer wordt voorgelezen, leert het kind zelf begrippen kennen om tijdens het voorlezen over een boek te praten.

Beginnende geletterdheid

Als kinderen de basisschool binnenkomen, bouw je als leerkracht voort op de kennis die ze al hebben opgedaan. In groep 1/2 lees je veel voor, en bespreek je de (prenten) boeken, gedichten en verhalen met de kinderen. De kinderen leren hoe een verhaal is opgebouwd en doorzien het verloop van een tekst. Ze kunnen een voorgelezen verhaal navertellen, al ontbreekt op deze leeftijd nog vaak informatie over bijvoorbeeld plaats, tijd of plot van het verhaal.

De aanwezigheid van geschreven taal in het lokaal helpt de kinderen de functies van geschreven taal te leren begrijpen. Voorbeelden voor de **inrichting van de leeromgeving** zijn de aanwezigheid van een leeshoek met boekenrekje en boekenmuur, een schrijfhoek met verschillende schrijf- en stempelmaterialen, een thematafel met prentenboeken die de kinderen kunnen lezen en voorwerpen waarmee ze kunnen spelen, een prikbord met (geïllustreerde) nieuwsberichtjes, picto's van het dagritme en woordkaartjes bij voorwerpen. T.b.v. de ontwikkeling van het *fonologisch bewustzijn* vinden in deze groep veel activiteiten met *klanken en letters* plaats. De kinderen ontwikkelen besef van klankvormen, en krijgen spelletjes aangeboden om dit begrip te stimuleren. Ze zingen samen liedjes en zeggen rijmpjes op. Samen met jou bedenken ze zelf rijmwoorden of woorden met dezelfde begin- of eindletter. Plaatjes en woorden met deze letters worden opgehangen op de lettermuur. Ze doen spelletjes met 'hakken en plakken' van woorden en zinnen: onderverdelen van zinnen in woorden, onderverdelen van woorden in lettergrepen en weer samenvoegen, onderverdelen van woorden in letters en weer samenvoegen. Kinderen ontdekken langzamerhand dat ze zelf een boodschap op papier kunnen zetten, in de vorm van een tekening of krabbels. Ze weten nu dat schrijven iets anders is dan tekenen. **Ze leren het alfabetisch**

principe, d.w.z. ze leren dat er een overeenstemming is tussen de klanken van een woord en de weergave in letters. Kinderen gaan deze 'letters' schrijven, ook al zijn die in het begin meestal nog niet als zodanig herkenbaar. **Aan het eind van groep 2 kennen kinderen gemiddeld ongeveer 13 letters.**

In **groep 3** start de expliciete instructie in technisch lezen en schrijven. In ongeveer 4 maanden leren kinderen lezen volgens het alfabetisch principe, meestal m.b.v. een systematische leesmethode. Ze leren de elementaire lees- en spelhandeling. Voor spellen betekent dit dat kinderen moeten leren gesproken woorden in klanken te analyseren en vervolgens daaraan de juiste letters te koppelen in de juiste volgorde. In de eerste fase beperkt het spellen zich tot woorden met een eenvoudige structuur (mkm-woorden). Daarna leren ze geleidelijk aan langere woorden en woorden met een afwijkende spelling.

Gevorderde geletterdheid

Vanaf groep 4 raakt het lees- en schrijfproces meer geautomatiseerd. De snelheid van lezen neemt toe, leerlingen lezen teksten die complexer worden en ze komen in aanraking met meer verschillende tekstsoorten. De uitgave [Leerstoflijnen lezen beschreven](#) gaat in op de **kenmerken** van **teksten** en tekstsoorten, op de **leestaken** en **functies** van lezen en op de kenmerken van de **taakuitvoering**. Bij het schrijven is dezelfde ontwikkeling te zien: de snelheid van schrijven neemt toe als gevolg van automatisering van dit proces. Kinderen leren moeilijkere woorden spellen en meer ingewikkelde regels voor spelling, interpunctie en het gebruik van hoofdletters toepassen. In de uitgave [Leerstoflijnen schrijven beschreven](#) staan kenmerken van de leerstoflijn schrijven, komt aan bod **wat leerlingen schrijven en waarvoor ze schrijven** en wordt ingegaan op de kenmerken van de taakuitvoering van leerlingen. In deze fase leren leerlingen steeds beter teksten opbouwen en interpunctie, hoofdlettergebruik en de verschillende spellingcategorieën correct toepassen. Ze zijn ook steeds meer in staat teksten te *reviseren* en hun eigen fouten te herkennen en te *corrigeren*.

Klik [hier](#) voor meer informatie over het proces van 'leren lezen' en [hier](#) voor de 'kwaliteitskaart schrijven'.

Spellingcategorieën

De moeilijkheid van spelling is in het referentiekader geordend volgens 'een zekere logische opeenvolging van klassen van problemen'. Er is een indeling van 5 klassen gehanteerd, die ook gebruikt wordt bij het diagnosticeren van spellingvaardigheid. Deze indeling is gebaseerd op een analyse van het Nederlandse taalsysteem; het is een taalkundige indeling en geen didactische indeling. De indeling is als volgt:

1. alfabetische spelling
2. orthografische spelling
3. lexicaal-morfologische spelling
4. morfologische spelling op syntactische basis
5. logografische spelling

I Alfabetische spelling: *spelling op basis van een 1-op-1-relatie tussen klank en teken*. Kinderen starten op de meeste scholen in groep 3 met leren lezen en schrijven volgens de alfabetische spelling. Het lezen van klankzuivere woorden noemen we de **elementaire leeshandeling**, ofwel *spellend lezen*. Bij het schrijven van klankzuivere woorden spreken we over de elementaire spelhandeling. Kinderen leren zelf de koppeling toepassen tussen *fonemen* (klanken) en *grafemen* (letters of lettercombinaties zoals 'ee',

'oe', 'ui', 'ng'). De beschaafde uitspraak van het Nederlands is hier het uitgangspunt.

Het proces van leren schrijven verloopt volgens een aantal **stappen**:

- Het kind *hoort* een gesproken woord, bijvoorbeeld 'tak'.
- Vervolgens vindt *auditieve analyse* van dit gesproken woord plaats: de leerling kan de klanken op gehoor goed van elkaar onderscheiden (/t/ /a/ /k/).
- Daarna is er de *foneem/ grafeemkoppeling*: de leerling koppelt de klanken aan de juiste lettertekens (t-a-k).
- Bij het *opschrijven* van het woord voegt de leerling de *lettertekens* samen, en vormt zo het hele woord: 'tak'.

Voor de gemiddelde leerling levert het spellen van klankzuivere woorden niet veel problemen op. Vanaf de tweede helft van groep 3 leren de kinderen geleidelijk meer complexe woorden, zoals woorden met clusters van medeklinkers (krant, dorst) en woorden met meer lettergrepen (vlieger). Bij deze woorden geldt nog steeds de alfabetische spelling.

II Orthografische spelling: *spelling gebaseerd op afspraken over de schrijfwijze van (groepen) woorden.* Voor een groot aantal woorden geldt dat de omzetting van klanken naar letters niet automatisch tot de juiste spelling leidt. Over de schrijfwijze van deze woorden zijn afspraken gemaakt. Die afspraken moet de leerling leren: hij leert de schrijfwijze van de woorden door regels leren of inprenten. In deze categorie vallen dus woorden waarin er geen 1-op-1-relatie is tussen klanken en letters, bijvoorbeeld **woorden met -ieuw** (*nieuw* en *niet nieuw*). Andere woorden in deze categorie worden gevormd door spellingregels waarbij aan het einde van een grafeem **medeklinkerverdubbeling** optreedt (*bruggen*), of **klinkerverenkeling** (*straten*). De leerling moet de woorden herkennen en de regels leren. Alleen op basis van de klanken, zoals het geval is bij woorden in de categorie alfabetische spelling, kan hij deze woorden niet correct spellen. Spellingregels bepalen dat het meervoud van brug bruggen is, en niet brugen, en het meervoud van straat straten, en niet straaen.

III Lexicaal-morfologische spelling: *spelling op basis van de opbouw van het woord, los van de grammaticale context.* Een andere schrijfwijze die afwijkt van het alfabetische systeem is de morfologische spelling op woordniveau. Inzicht in de geleding van het woord is nodig om het woord correct te kunnen spellen. Het morfologisch principe schrijft voor dat verwante woorddelen steeds hetzelfde worden geschreven. Aaien wordt op deze manier geschreven vanwege de schrijfwijze van het morfeem *aai*, en wordt dus niet geschreven als *ajen*. In deze categorie vallen ook woorden met een **voor- of achtervoegsel** (*ondiep, eenheid*), **meervoudsvormen** (*boeken, sleutels, komma's*), **verkleinwoorden** (*huisje, boompje*), een **bijvoeglijk gebruikt voltooid deelwoord** (*gebroken*), **samenstellingen** (*tuindeur*), en de **tussenletter -n- of -s-** in samengestelde woorden (*bessensap, stadsdeel*). Het is bij de spelling van deze woorden voldoende om te kijken naar het woord zelf, de grammaticale functie in de zin heeft geen invloed op de schrijfwijze van het woord.

IV Morfologische spelling op grammaticale basis: *spelling op basis van de opbouw van het woord binnen de grammaticale context.* Waar het bij lexicaal-morfologische spelling voldoende is te kijken naar het woord zelf, moet bij morfologische spelling op grammaticale basis over woordgrenzen heen gekeken worden. De grammaticale functie in een zin bepaalt hier de manier waarop het woord wordt gespeld. Dit betreft vooral **werkwoordvormen** (ik word, hij wordt), maar bijvoorbeeld ook **woorden als alle(n) en**

enkele(n). Enige kennis van grammatica is noodzakelijk voor het leren van de juiste schrijfwijze van woorden in deze spellingcategorie.

V Logografische spelling: *spelling gebaseerd op vaststaande combinaties, zonder regelvorming.* In deze categorie vallen woorden met een specifieke schrijfwijze. Het gaat om woorden waarbij de schrijfwijze niet op basis van regels wordt gevormd, maar het betreft hier **woordspecifieke schrijfwijzen**, zoals woorden met ei of ij (*trein, lijst*) en woorden met ou of au (*koud, blauw*). Andere voorbeelden van logografische spelling zijn /sj/ geschreven als g (*horloge, gelei*), woorden waarin /s/ geschreven wordt als c (*narcis, precies*) en (andere) leenwoorden (*bureau, trottoir, computer*). Zoals aan de voorbeelden te zien is, zijn vaak wel clusters van woorden samen te stellen met dezelfde spellingwijze. Gebruikers leren deze spellingwijze door inprenting.

In grote lijnen is de spreiding van het spellingaanbod over de leerjaren als volgt:

- alfabetische spelling in groep 3
- orthografische spelling in groep 4
- morfologische spelling in groep 5/6
- logografische spelling in groep 7/8

Dit is een zeer globale indeling: in een leerjaar ligt de meeste nadruk weliswaar op een bepaalde categorie, maar ook andere categorieën komen aan bod. Het aanleren van de verschillende categorieën is dus niet afgebakend per leerjaar, en loopt evenmin precies parallel aan de leerjaren.

Leren spellen verloopt bovendien **cumulatief**. In groep 3/4 wordt gestart met relatief eenvoudig aanbod (woorden van 1 lettergreep) in de categorie alfabetische spelling. Al snel komen daar ook woorden uit de andere categorieën bij, en daarnaast wordt de moeilijkheidsgraad van woorden uit de eerdere categorieën hoger. Zo komen er woorden met meer lettergrepen aan bod, moeilijkere woorden en ook minder frequente woorden. Meervoudsvorming (morfologische spelling) komt bijvoorbeeld in de meest eenvoudige vorm voor het eerst aan bod in groep 3/4, maar de meervoudsvorming van een woord als *café* komt pas in groep 7/8 aan de orde. Hernieuwd aanbod en herhaalde oefening blijven noodzakelijk.